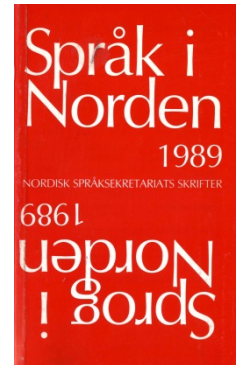

Sprog i Norden

Titel: Engelsk-amerikansk indflydelse på islandsk sprog
Forfatter: Kristján Árnason
Kilde: Sprog i Norden, 1989, s. 57-66
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språksekretariat

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Engelsk-amerikansk indflydelse på islandsk sprog

Af Kristján Árnason

Når man studerer et sprogs indflydelse på et andet sprog, kan man gøre det ud fra flere synspunkter.

Fra den rent sproglige side set, kan man studere indflydelse på de forskellige komponenter af det sprog der er udsat for indflydelsen. Man kan tale om interferens med fonologien, morfologien, syntaksen, eller semantikken.

Men man kan også se på den sociolingvistiske og sociopolitiske side af problemet. Man kan studere de sociale forudsætninger for indflydelsen og den aktuelle eller eventuelle udvikling. Man kan studere i hvilke sprogregistre indflydelsen er størst eller mindst. Er indflydelsen størst i talesproget, skriftsproget, ungdomssproget eller i den teknologiske terminologi etc.? Hvilke sociale klasser viser den største tendens til at bruge fremmedord etc.?

I større politisk sammenhæng kan man diskutere de historiske hovedlinjer.

Man kan sige at vi lever i internationalismens tid. I Europa taler man om at forene de forskellige nationer under ét flag, og nationalisme har dårlige historiske konnotationer. Dette gør det i nogen grad svært for små nationer som islændinge og færinger, og i et lidt bredere perspektiv alle skandinaver, at finde en almen filosofisk baggrund for deres nationalistiske tendenser til modstand imod angloamerikansk indflydelse på deres sprog og kultur.

Islandsk sprogpolitik

Som vi alle ved, har islandsk været et ganske konservativt sprog, og purisme har sat et stærkt præg på den sproglige udvikling, ikke mindst i de sidste par århundreder. Dette in-

debærer blandt andet, at islændingene ikke har nøjedes med, eller tilladt sig at overtage teknologiens internationale ordforråd, tværtimod har man skabt nye islandske ord for en stor del af de begreber der bliver brugt. Dette fungerer – trods alle skeptiske bemærkninger vi har måttet høre fra vores nordiske venner – meget godt, og skaber ingen større problemer. Som et nyligt tegn på dette kan man nævne at de to største datamaskinefirmaer, Apple og IBM, for nylig har markedsført et operationssystem helt på islandsk. Dette koster penge og møje, men det lader sig gøre.

Jeg forstår temæet sådan at man skulle diskutere den anglo-amerikanske indflydelse i de nordiske lande i videste forstand, ikke kun de lingvistiske forhold, som den blandt andet manifesteres i, men også den sociale situation. Jeg tror nemlig, at hvis de nordiske sprognævn på nogen måde vil reagere imod de stærke strømme af engelsk indflydelse man har i den moderne kultur, inklusive sprogene, må man tage hensyn til hele situationen.

Det der står bag ethvert samfunds sprogpolitik må søge sin baggrund og motivation i den folkelige vilje. Og hver en aktion som udføres af sprognævnene må være realistisk og gå i takt med situationen. Dette betyder selvfølgelig ikke at samtlige nordiske sprognævn skulle føre en *laissez faire*-politik. Tværtimod, jeg synes at sprognævnene bør være så aktive som de kan, i det islandske sprognævns tilfælde synes jeg at vi skal drive en meget konservativ politik. Men sprogpolitik er som al anden politik *det muliges kunst*.

Vi må derfor prøve på at forstå situationen så godt som vi kan.

Hvad er så situationen i Island?

Medierne

Jeg vil begynde med at diskutere medierne. Island har for nylig undergået en medierevolution, i den forstand at statens monopol på radio og tv er blevet ophævet. I stedet for et enkelt radioprogram og et enkelt tv-program har vi nu mindst 6 radioprogrammer og to tv-kanaler.

De fleste og de mest populære radiostationer har popmusik på deres program, hvilket betyder at en stor del af musikken er på engelsk, men islandske popgrupper er temmelig aktive og der produceres en hel del islandsk popmusik. Og det meste af den talte tekst er nok på islandsk. Men der er blevet udsendt enkelte taleprogrammer på engelsk, hvilket ikke anses for at stride imod den nye lov om radio og tv, som trådte i kraft den 1. januar 1986.

Men de vigtigste medier er uden tvivl de to tv-stationer. Som sagt har vi nu to kanaler, den oprindelige statslige og den nye «Stöð tvö», Kanal To. Størstedelen af tv-stationernes programmer er på udenlandske sprog. Jeg har desværre ingen tal på fordelingen mellem de forskellige sprog, men det er sikkert at det udenlandske materiale hovedsagelig består af engelske og amerikanske programmer og film, specielt på Kanal To. Ifølge Þorbjörn Broddason, docent i sociologi ved Islands Universitet, er det kun i to til fire andre lande i Verden at man har en tilsvarende andel af udenlandsk materiale på hjemlige tv-stationer. Blandt disse er Guatemala og New Zeeland, men disse nationer har den fordel at de udenlandske programmer er på sprog de forstår, nemlig respektive spansk og engelsk.

I en undersøgelse som blev lavet af Islands Universitets Sociologiske institut i maj 1988 og som byggede på stikprøver fra marts 1987, juli 1987, oktober 1987 og marts 1988, viste det sig at statens tv-station udsendte gennemsnitlig 6,7 timer i døgnet. Deraf var gennemsnitlig 47,4% islandske programmer (dvs. 3,17 timer) og 52,6% (3,52 timer) udenlandske. Ifølge samme undersøgelse bød Kanal To på gennemsnitlig 10,5 timer i døgnet, og deraf var 16,5% (1,73 timer) islandske programmer, men 83,5% (8,77 timer) udenlandske programmer, næsten udelukkende på engelsk. Dette betyder at hvis man abonnerer på Kanal To, så kan man høre engelsk i sin dagligstue mindst otte timer i døgnet.

Denne undersøgelse var kun en stikprøve, og andelen af islandsk materiale er varierende. Ifølge Kanal To's programliste udgør egne programmer 21% af deres udsendelser i tiden april-maj 1988.

Det er måske værd at bemærke, at tallene fra Sociologisk instituts undersøgelse tyder på at det i Statens tv går nedad med islandske programmers andel fra marts 1987 til marts 1988. Vi må håbe at dette ikke skal tages som et varsel om at øget konkurrence medfører en ringere andel islandsk materiale.

Udenlandske og islandske programmer på tv-kanaler

	Statens tv			Kanal 2		
	Indenl. %	Udenl. %	Total (min.)	Indenl. %	Udenl. %	Total (min.)
Marts 1987	63	37	1445	16	84	1982
Juli 1987	40	60	1020	15	85	1980
Okt. 1987	50	50	1080	17	83	1745
Marts 1988	34	66	1325	18	82	2160

Når engelsk har sådan en stor andel i den islandske dagligdag, skal man ikke undre sig over at folk er bekymret over den indflydelse dette kan have på kulturen, ikke mindst sproget. Man kan høre alle slags anekdoter og påstande om at sproget er blevet stærkt angliseret.

Popmusikken virker sikkert stærkest på teenagerne, men fjernsynet virker på andre aldersgrupper, ikke mindst de alleryngste. Selv om der endnu ikke er lavet nogen systematisk undersøgelse af engelsk indflydelse på de yngste medborgere, kan man ganske ofte høre anekdoter om børns kundskaber i engelsk, og tilsvarende mangel på kundskaber i islandsk. Jeg har selv lagt mærke til intelligente børn som er så at sige bilingvale, selv om de hele tiden har boet i Island og aldrig i et rent engelsktalende miljø.

Men hvad betyder alt dette for islandsk som sprog?

Hvis man ser på den, efter min mening, meget pessimistiske indstilling at det islandske sprog er i fare for at uddø eller blive forvandsket til noget helt andet end det nu er, er der to veje der kunne tænkes at føre til en sådan tilbagegang.

Den ene mulighed er at islandsk som sprog overlever, men at det ikke bliver brugt af nogen mennesker, efter at alle er gået over til engelsk i stedet for.

Den anden mulighed er at islandsk bl.a. gennem udenlandsk indflydelse, gradvis men hurtigt, forandres til noget helt andet, således at der skete et større brud i islandsk sprog-historie, som ville indebære bl.a. at man ikke længere kunne forstå gamle tekster, hvilket man stort set endnu kan.

Jeg vil ikke være så pessimistisk for islandskens vedkommende at tro at nogen af disse to muligheder vil blive realiseret. Men jeg minder om at bilingvalisme af den slags man måske ser den første antydning af i de børn som lærer engelsk fra tv, skaber, om ikke en tilstrækkelig forudsætning, så i hvert fald en mulighed for sådanne begivenheder. I alle de tilfælde hvor et sprog dør ud eller undergår en drastisk omdannelse, sker det sådan at i det mindste en anelig del af sprogbrugerne først blir bilingvale.

En anden forudsætning for en forandring af den slags vi taler om, er motivationen. Hvis man i Island *vil* bevare sproget, så tror jeg man gør det. Man kan ikke med vold tvinge islændingene til at overtage et andet sprog eller forandre det de nu har. Den almindelige opfattelse i nutidens Island er den at man absolut skal bevare sproget i dets nuværende form. Men denne motivation er ikke nødvendigvis vedvarende. Den *kan* forandres. Den kulturelle indflydelse kan blive så stor at man opgiver det ideal man har haft, om at islandsk sprog skal bevares som et kulturelt objekt. Nogen bevidst aktion for at forandre denne motivation tror jeg ikke islændingene endnu er blevet udsat for, men når man f.eks. ser på Kanal To's udsendelser af amerikansk fodbold, som slet ikke spilles i Island, skulle man næsten tro at det var en systematisk amerikanisering. Man ville måske skabe en rigtig amerikansk atmosfære i Island.

Spor af engelsk indflydelse i sproget

I resten af foredraget vil jeg – i beskedent omfang – diskutere de rent sproglige tegn på engelsk indflydelse man eventuelt kunne finde i nutidsislandsk.

I denne sammenhæng kan det være interessant at sammenligne med 'vest-islandsk', det islandsk som tales, eller blev talt, af islandske indvandrere i Amerika. Der findes end-

nu ikke nogen større undersøgelser af vest-islandsk, som nu må anses for at være i stærk tilbagegang, men vigtige bidrag til undersøgelsen af dette sprog har man for eksempel i Haraldur Bessasons artikel i *Scandinavian Studies* 39 (1967). (Haraldur Bessason: 'A Few Specimens of North American-Icelandic'. *Scandinavian Studies* 39, 1967:115-46).

I vest-islandsk finder man låneord som *beisment*, 'kælder' (eng. *basement*), *tóstari* 'brødrister' (eng. *toaster*), *steibla* 'kostald' (eng. *stable*), *dröggbúð* 'apotek' (eng. *drugstore*), *koffigrænder* 'kaffemølle' (eng. *coffee grinder*), etc., hvor man bruger engelske ord, ikke mindst for de ting som der ikke fandtes ord for i den tids islandsk, f.eks. fordi den teknologi de repræsenterer var ny.

I vest-islandsk kan man også finde islandske oversættelser af engelske idiomer som f.eks. *aðrenna útaf* 'komme til at mangle' (eng. *run out of*), *koma upp með* 'at bringe frem' (eng. *come up with*). Man får også oversættelser af engelske metaforer, f.eks.: *það var líkast aðeg meiddi tilfinningar hans* 'det var som om jeg skadede hans følelser' (eng. *it was as if I hurt his feelings*), hvor man i moderne islandsk ville bruge verbet *særa* 'såre'.

Det er helt klart, at man ikke har en lignende interferens i moderne «Islands-islandsk», og i sammenligning med danskens indflydelse, lige til begyndelsen af dette århundrede, tror jeg man kan sige at nutidens islandsk er meget 'renere', eller mindre præget af anglicismer end det var af danismer i århundreder.

Ser man på ordforrådet, så findes der naturligvis et stort antal låneord og udenlandske ord i nutidens islandsk, særlig i talesproget – hvilket til en vis grad gør det sværere at vurdere – men disse låneord er ikke bare engelske, de er dels internationale, og kunne stamme fra et hvilket som helst europæisk sprog, dansk, tysk, fransk, dels direkte fra latin eller internationale videnskaber.

Jeg har, som stikprøve, undersøgt forholdet mellem hjemlige ord og låneord i den ordbog over islandsk slang, der udkom 1982. (Mörður Árnason, Svavar Sigmundsson og Örnólfur Thorsson: *Orðabók um slangur, slettur, bannorð og*

annað utangarðsmál. Reykjavík: Svart á Hvítu 1982). Af i alt 228 opslagsord var 129 (56,6%) islandske ord, det vil sige dannet på islandsk grund med islandske midler, selv om betydningen undertiden var lånt. De andre var låneord eller fremmedord af en eller anden slags. 35 (15,3%) var af engelsk oprindelse og 32 (14,10%) var danske. Resten (ca. 14%) var internationale ord som ikke med sikkerhed kunne siges at stamme fra engelsk eller dansk, men lige så godt kunne komme fra et andet europæisk sprog.

Dette tyder på at størstedelen af nydannelser i dagligsproget i 1982 var dannet på islandsk grund. (I mange tilfælde er der tale om oversættelseslån, dvs. islandske ord med ny udenlandsk betydning, som f.eks. *skakkur* 'skæv, dopet', men der findes også rigtige islandske nydannelser). I den udenlandske del af slang-ordforrådet er dansk og engelsk altså næsten lige stærke. Man kan enten bruge ord fra engelsk, som *sjúr* 'sikker' (eng. *sure*), *sjæna* 'pudse' (eng. *shine*) eller fra dansk: *sjarmera* 'charmere', *sjarmur/sjarmör* 'charmør'. Engelskens indflydelse har derfor ikke sat noget markant præg på det islandske slang-ordforråd i 1982, men vi må huske at der er gået seks år siden da, og at den slang-ordbog blev skrevet før 'medierevolutionen'.

Udenlandsk indflydelse kan tage form af omdannelse af det semantiske system sådan, at udenlandske termer bliver oversat til islandsk. Man har f.eks. sagt at en term som *tourist industry*, som i islandsk er blevet oversat til *ferðamannaiðnaður*, lyder lidt mærkeligt. Det islandske ord *iðnaður* betyder noget i retning af omdannelse eller *håndværk*. Sammenlignet med hinanden bliver *stáliðnaður* (stål-håndværk) og *ferðamannaiðnaður* (turisthåndværk) lidt komiske. Det lyder som om man tager turisterne og laver noget ud af dem, ligesom man tager stålet og laver noget ud af det. Men dette er et generelt problem for alle teknologiske ord. Dvs. at når man oversætter tekniske termer, flytter man et fremmed semantisk system ind i sproget, og hvis man vil bruge islandske termer, så bliver man udsat for den fare at konnotationerne forandres. Det samme kan man sige om suffikset -*væðask*, f.eks. i *hervæðast*, 'opruste', *iðnæðast* 'in-

dustrialiseres'. Den oprindelige betydning i *væðast* er at 'tage klæder på', som godt kan stemme i *hervæðast*, men det bliver lidt komisk når man taler om at bønderne skal *tankvæðast* når de tager mælketanke i brug hvor mælken kommer direkte fra køerne.

Man kan også sige at når man systematisk tager udenlandsk terminologi og finder islandske ord for ethvert begreb, så har man lånt et fremmed semantisk system og omklædt det til islandsk; det er, som det er blevet udtrykt, udenlandsk tanke i islandsk forklædning.

Ser man på syntaksen, så har jeg ikke lagt mærke til større tegn på engelsk indflydelse i det daglige sprog. Men nogle tendenser kan man se. F.eks. kan konstruktionen *talandi um e-ð*, 'a propos noget' anses for at være en oversættelse af den engelske konstruktion: *talking about something*. Andre konstruktioner, f.eks. *vera fæddur*, i stedet for *fæðast* kan lige så godt stamme fra den danske konstruktion *blive født* som den engelske *be born*.

En syntaktisk innovation, som mange tror stammer fra engelsk, er den tendens man ser, specielt i mediesproget, til i højere grad at sætte possessivpronomenet foran nomenet i stedet for bag efter. Man siger f.eks. *mitt vandamál*, 'mit problem', *okkar fulltrúar*, 'vores repræsentanter', i stedet for det mere normale *vandamál mitt*, *fulltrúar okkar*. Det er muligt at engelsk har noget med dette at gøre, men det kan også have en anden forklaring. Islandsk (samt færøsk og nogle norske dialekter) har en særstilling blandt vest-europæiske sprog ved at have possessivpronomenene bag efter nomenet, og som i de andre sprog er hovedreglen i islandsk at have adledet foran hovedledet i nominalfraser. Man siger altså: *gamall maður*, *gamli maðunn*, men ikke *maður gamall*, *maðrinn gamli*. Denne forandring kan altså også stamme fra en almen indflydelse fra udenlandske sprog eller måske ses som en analog forandring, bygget på den almene tendens til at sætte adledet foran.

Igen kan man se en meget tydeligere indflydelse fra engelsk i 'vest-islandsk' end i moderne Islands-islandsk. I amerikansk islandsk får man f.eks. engelsk ordfølge i sætninger

som: *fyrst við brúkuðum hunda, og svo hesta*, hvilket man, så vidt jeg ved, ikke har i nutidsislandsk.

Selv om man kan finde nogle tendenser til forandringer i fleksionssystemet, kan man næppe sætte dem i sammenhæng med direkte engelsk indflydelse.

Hvad fonologien angår, så er det vel sådan at før der sker en større indflydelse fra et sprogs fonologiske system på et andet, må der være en mere intim kontakt til stede, ikke bare bilingvalisme, men man må næsten antage at sprogbrugerne har lært det lånende sprog som første sprog. Fonologien er nemlig den del af sproget som for mange sprogbrugere 'sidder fastest' og som længst afslører at man ikke taler sit modersmål, man har en accent, som man siger.

Man skulle derfor ikke forvente nogen almen engelsk-amerikansk indflydelse på islandsk udtale førend i mere avancerede stadier af interferensen. Der findes børn af islandske forældre, som næsten kan siges at have lært engelsk som første sprog, f.eks. i udenlandske børnehaver og skoler, og som senere flytter til Island. Men dette er endnu ikke blevet udbredt nok til at sætte et større præg på moderne islandsk udtale.

Men man kunne tænke sig at nogle fonologiske træk kunne spredes fra en som taler med udenlandsk accent, især hvis han har en eller anden slags prestige. Jeg har for eksempel lagt mærke til at nogle popsangere i sang bruger t'er som er mere dentale end det normale islandske alveolare *t*, dvs. at de bruger et engelsk artikulationssted i stedet for det islandske. Dette kunne brede sig ind i dagligsproget. Man har også lagt mærke til at nogle bruger en udtale af lydforbindelser som *dj* i *djöfullinn*, som mere ligner den engelske [dz] som i *judge* end den islandske [tj]. Man kunne også her nævne en speciel dental artikulation af *s*, som er anderledes end den rent islandske. Det islandske *s* har en speciel postalveolar artikulation, medens det engelske er en mere fremskudt, næsten interdental sibilant. Jeg tror det er Baldur Jónsson som har givet denne udtale navnet *ungmeyjar s*, dvs. 'jomfru-s', eftersom det skulle være mest udbredt blandt unge piger. Her er der også tale om et engelsk artikulationssted i stedet for

det islandske. Desværre mangler vi endnu en systematisk undersøgelse af disse fonologiske træk.

Endnu en fonologisk innovation som går i retning af engelsk og som man finder specielt i de unges sprog, er forandringen *xs* til *ks*. Dvs. i stedet for *lax* [laxs] med frikativ, siger man [laks] med klusil foran s'et. I den dialektundersøgelse som nu foregår i Island (se f.eks. Höskuldur Þráinsson og Kristján Árnason *Íslenskt mál* 8, 1986) kan man godt se en klar generationsforskel. Den normale moderne islandske udtale har været [xs]. Men man må også huske at udtalen med klusil anses af mange for at have været gældende i ældre stadier af islandsk.

Konklusion

Jeg kan ikke komme ind på flere aspekter af dagens tema, men jeg tror man stort set kan sige at til trods for de svære omstændigheder kan man endnu ikke mærke nogen større indflydelse fra engelsk på det islandske lingvistiske system. Men vi må også huske at den internationale medierevolution langtfra er overstået, den er lige begyndt.

Jeg anser en sådan engelsk indflydelse på islandsk kultur for en social foreteelse, som endnu ikke har haft de store lingvistiske følger den kan have. Derfor tror jeg at hvis myndighederne reagerer rigtigt, så kan den islandske kultur og det islandske sprog overleve. Men der er brug for en stor portion fornuft.

Jeg tror at man på dette område i Norden godt kan finde ud af at arbejde *sammen* imod den fælles «fjende» man nu ser i det angloamerikanske kulturmonopol. Jeg synes man for eksempel skulle arbejde sammen for at styrke den hjemlige kultur (både højkultur og lavkultur) ved at yde fælles støtte til nordiske tv- og filmselskaber, til produktion af *nordisk* film- og tv-materiale. Der kunne måske stiftes et fond, noget i retning af det som allerede findes til støtte af oversættelse af litteratur fra et nordisk sprog til et andet. Her har de nordiske sprognævn et fælles mål.